

Debata wokół dydaktyki stosunków międzynarodowych

Tomasz Pawłuszko

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Problemy kierunków rozwoju badań oraz opartej na teorii dydaktyki stosunków międzynarodowych to rzadkie tematy w debacie nad stanem i perspektywami tej dziedziny wiedzy. Artykuł analizuje angloamerykański dyskurs nad metodami uczenia i nauczania stosunków międzynarodowych, a także skupia się na nowych kierunkach zastosowania wiedzy z tego przedmiotu. Dydaktyka stosunków międzynarodowych jest bardzo ważna, z co najmniej kilku powodów. Pozwala określić kluczowe kwestie i treści w danej nauce, porządkuje materiał badawczy, tworzy inspiracje i testuje teorie, popularyzuje wiedzę i kreuje wizerunek badań i badaczy. Ciekawe jest, że ogromne zainteresowanie naukami o polityce w Polsce nie zaowocowało rozwojem dyskursu poświęconego dydaktyce, jej metodom i technikom. Zaniedbania w sferze naukowo-dydaktycznej są problemem w samym rdzeniu uprawiania nauki (której częścią jest przecież dydaktyka), nie wspominając o zaniedbaniach współpracy nauki z innymi obszarami wiedzy i praktyki. Niniejszy tekst prezentuje wątki rozwoju teorii, dydaktyki, nauczania oparte także na doświadczeniach własnych autora.

Słowa kluczowe: dydaktyka, stosunki międzynarodowe, wiedza, metody dydaktyczne.

Kształcenie specjalistów, studentów i badaczy w zakresie wiedzy o stosunkach międzynarodowych jest rzadkim przedmiotem zainteresowania naukowego. Na rynku istnieje bardzo niewiele monografii poświęconych metodom kształcenia, technikom dydaktycznym czy popularyzacji dorobku naukowego wypracowanego przez badaczy stosunków międzynarodowych¹. Nie mam tu na myśli podręczników. Również na konferencjach temat ten praktycznie się nie pojawia. Tymczasem rozwój umiejętności dydaktycznych wydaje się być jednym z celów zawodowych każdego naukowca i elementem dobrej szkoły badawczej. Co więcej, umiejętności zdobywania, tworzenia i przekazywania wiedzy, wypracowane podczas długoletniej praktyki dydaktycznej, mogą otwierać badaczy na nowe wyzwania społeczne i współpracę z sektorem publicznym i prywatnym.

Tomasz Pawłuszko – doktor, Katedra Krajów Europy Północnej, Wydział Prawa, Administracji i Zarządzania, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach.

¹ Do nielicznych prac zbiorowych tego typu zaliczyć można metodyki prowadzenia ćwiczeń z europeistyki – zob. K. A. Wojtaszczyk, Ł. Zamęcki, *Integracja europejska. Ćwiczenia*, Poltext, Warszawa 2012.

Niniejszy szkic podejmuje temat rozwoju naukowo-dydaktycznego stosunków międzynarodowych. Po pierwsze, omówione zostaną wizje rozwoju nauki o stosunkach międzynarodowych oraz szanse i wyzwania z tym związane. Po drugie, przeanalizowane będą rozmaite metody kształcenia w zakresie tej wiedzy. Po trzecie, zwrócę uwagę na implikacje tego stanu rzeczy dla rozwoju teorii, warsztatu i wizerunku badań nad stosunkami międzynarodowymi. Tekst opiera się na kwerendzie oraz na doświadczeniu własnym autora w zakresie dydaktyki i popularyzacji nauki. W tekście skupiam się na przeglądowej i krytycznej analizie literatury przedmiotu, analizie treści, analizie porównawczej i *case study* poszczególnych podejść teoretycznych i ich aplikacjom w sferze dydaktyki stosunków międzynarodowych.

Istnieje kilka kluczowych czasopism, w których badacze nauk o polityce dzielą się swoimi doświadczeniami pedagogicznymi i poszukiwaniami teoretycznymi. Jest to „Journal of Political Science Education”, „International Studies Review” oraz „International Studies Perspectives”. Z racji skupienia się na aktualnych kwestiach międzynarodowych i dydaktycznych głównym źródłem będzie ów trzeci periodyk, wydawany w latach 2000–2015 w ramach International Studies Association.

Ostatnie dekady rozwoju współczesnej polityki i gospodarki światowej to ogromne zmiany w życiu ludzi na całym świecie. Zakończyła się tzw. zimna wojna, trwają globalizacja i regionalizacja, pojawiły się nowe państwa i organizacje międzynarodowe, rozwinęły się media elektroniczne, tworząc wirtualną przestrzeń komunikacji na całej planecie. Zaistniały liczne nowe procesy społeczne i ekonomiczne, które należy ująć w konceptualne ramy i nadać im znaczenie. Obserwacja, refleksja i ocena zmian globalnych to jedno z najważniejszych zadań nauki o stosunkach międzynarodowych i – jak można ogólnie przyjąć – racja jej istnienia. Zmienna dynamika przemian światowych wymaga ciągłego doskonalenia teorii i metod wyjaśniania zjawisk społecznych. Stale pojawiają się więc nowe teorie, doskonalone są podejścia badawcze wypracowane w okresie zimnej wojny, a w pracy dydaktycznej i eksperckiej należy wykorzystywać nowe dane. Jest to sytuacja wymagająca ciągłej pracy analitycznej nad recepcją zmian społecznych na poziomie lokalnym, regionalnym i międzynarodowym. Dyskusja nad kształtem tej recepcji oraz stanem badań jest jednym z podstawowych praktycznych wyzwań stojących przed współczesnymi naukami społecznymi.

Czasopismo „International Studies Perspectives” (ISP, „Perspektywy Studiów Międzynarodowych”) zostało powołane w 2000 r. jako stosunkowo nowe forum debaty z kilku powodów: (1) aby rozwijać nowe koncepcje rozwoju nauki o stosunkach międzynarodowych; (2) aby współtworzyć debatę nad pedagogiką stosunków międzynarodowych i popularyzacją dobrych praktyk w tym zakresie; (3) aby poszukiwać praktycznych zastosowań wytworzonej wiedzy; (4) w celu podkreślenia kwestii rozwoju profesjonalnego badaczy stosunków międzynarodowych². Od stycznia 2016 r.

² M. Boyer, M. Caprioli, R. Denemark, E. Hanson, S. Lamy, *Visions of international studies in a new millennium*, „International Studies Perspectives” 2000, nr 1, s. 1–9.

wydawaniem czasopisma zajmuje się prestiżowe wydawnictwo Oxford University Press³.

Dynamika rozwoju dydaktyki stosunków międzynarodowych jest znaczna. Po analizie kilkuset programów studiów w 2009 r. w samych tylko Stanach Zjednoczonych jeden z autorów stwierdził, że liczba ofert dydaktycznych w tym obszarze podwaja się co pięć lat⁴. Zdecydowaną większość badaczy zaangażowanych w proces dydaktyczny, zdobywanie tytułów naukowych i autorstwo publikacji w dziedzinie stosunków międzynarodowych stanowią politolodzy. Z drugiej strony w badaniach nad stosunkami międzynarodowymi wciąż pojawia się niepewność co do ich istnienia jako odrębnej dyscypliny, nie jest jasne, jaki jest ich podstawowy program badań oraz status na uczelniach⁵. Ankiety przeprowadzone przez Roberta Blantona pokazują, że wiele instytucji może mieć charakter tymczasowy, badacze często są tego świadomi, jednocześnie akceptując korzystny dla nich fakt, iż stosunki międzynarodowe jako modny kierunek studiów był i jest od wielu lat magnesem przyciągającym licznych słuchaczy.

Natomiast stosunki międzynarodowe jako dyscyplina akademicka wciąż borykają się ze statusem „drugorzędnej nauki”, zależnej od metod i dorobku innych nauk społecznych, takich jak psychologia, historia, socjologia czy ekonomia⁶. Debata o słabości teoretycznej nauki o stosunkach międzynarodowych dotarła również do Polski, o czym pisali między innymi Roman Kuźniar, Tadeusz Klementewicz, Jacek Czaputowicz i inni⁷. Słabość ta powinna prowadzić do pracy nad rzetelnymi badaniami na wysokim poziomie. Jednym z jej warunków jest rozwój warsztatu naukowo-dydaktycznego wraz z analizą dobrych praktyk w tym zakresie. Niniejszy tekst jest skromną próbą nawiązania do tych kwestii.

Dyskusja o rozwoju badań nad stosunkami międzynarodowymi

Problematyka kierunków rozwoju nauki o stosunkach międzynarodowych jest przedmiotem debaty od dość dawna. Wiedza ta od początku powiązana była z kwestiami prawnomiędzynarodowymi, dyplomacją, doradztwem i analityką. Taki był wzór jej

³ Strona internetowa „International Studies Perspectives” w oksfordzkim wydawnictwie: <http://isp.oxfordjournals.org/>.

⁴ R. Blanton, *Surveying international studies programs: Where do we stand?*, „International Studies Perspectives” 2009, nr 10, s. 224–240.

⁵ P. Kristensen, *Dividing discipline: Structures of communication in international relations*, „International Studies Review” 2012, nr 14, s. 32–50.

⁶ Podkreśla to chociażby P. James we wstępie do sympozjum na ten temat na łamach „International Studies Perspectives”. Zob. P. James, *Symposium on interdisciplinary approaches to international studies: History, psychology, technology studies, and neuroeconomics*, „International Studies Perspectives” 2011, nr 12, s. 89–93.

⁷ R. Kuźniar, *Przewartościowania w nauce o stosunkach międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1991, nr 1, s. 83–84; T. Klementewicz, *Status metodologiczny nauki o stosunkach międzynarodowych*, „Studia Polityczne” 1994, nr 3, s. 73–82; J. Czaputowicz, *Theory of practice? The state of international relations in Poland*, „European Political Science” 2012, t. 11, nr 2, s. 1–17.

rozwoju w Stanach Zjednoczonych, które rozwinęły badania nad stosunkami międzynarodowymi w okresie rozkwitu swojej potęgi po zakończeniu II wojny światowej⁸. W państwach europejskich istotną rolę odrywały procesy integracji europejskiej, które wymagają licznych analiz, ekspertyz i sprawnego korpusu urzędników. Dominacja amerykańskiego stylu naukowego i większościowy udział autorów amerykańskich w głównych periodykach naukowych doprowadziły do twierdzeń, że *international relations* to typowa „amerykańska” nauka społeczna⁹. Badania bibliometryczne wskazują, że jeszcze w pierwszej dekadzie XXI w. wciąż zauważalna była przewaga autorów amerykańskich w wiodących czasopismach naukowych z zakresu stosunków międzynarodowych¹⁰. Liczne związki badaczy amerykańskich z praktyką, ogromny rynek think tanków i zapotrzebowanie elit społecznych na wiedzę o problemach współczesnego świata powodują, że popularny staje się wątek praktycznego stosowania wiedzy o stosunkach międzynarodowych, a nawet jej komercjalizacja¹¹.

W niedawnym eseju Johan Eriksson wskazuje na polityczną użyteczność (*policy relevance*) badań nad stosunkami międzynarodowymi¹². To, co często uważane jest za słabość nauki – mianowicie ogólność jej ustaleń – tu przedstawiane jest jako atut. Faktem jest, iż empiryczne badania wśród setek amerykańskich decydentów (okres 1989–2009) wskazują na dużą popularność i wagę wiedzy o stosunkach międzynarodowych. Wśród najbardziej cenionych przez praktyków typów analiz znajdują się studia przypadku (*case study*), analizy polityki (*policy analysis*) poszczególnych instytucji i państw, jak też przekrojowe badania teoretyczne, ukazujące nowe perspektywy¹³. Jednak ogólne rozważania teoretyczne również mają swoją rolę. Dostarczają wiedzy, schematów interpretacji, argumentację, uzasadniają ścieżki postępowania i podejmowania decyzji politycznych¹⁴. Politycy, podobnie jak badacze teorii ogólnych, lubują się w generalizacjach, podsumowaniach i twierdzeniach na temat przyczyn zmian społecznych. Tym samym autor rysuje pewną nić porozumienia pomiędzy nauką a polityką, która w USA wydaje się oczywista, ale już w innych krajach niekoniecznie. Twierdzenia te nie oznaczają, że nauka nagle ma się stać *policy-relevant*, ale ukazują

⁸ Pisałem o tym w innym miejscu – T. Pawłuszko, *Anglosaskie źródła nauki o stosunkach międzynarodowych*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2011, t. 44, nr 3–4, s. 91–114.

⁹ S. Hoffman, *An American social science: International relations*, „Daedalus”, t. 106, nr 3, *Discoveries and Interpretations: Studies in Contemporary Scholarship*, t. I, 1977, s. 41–60.

¹⁰ A. Sillanpaa, T. Koivula, *Mapping conflict research: A bibliometric study of contemporary scientific discourses*, „International Studies Perspectives” 2010, nr 11, s. 148–171.

¹¹ T. Medvetz, *Think tanks in America*, University of Chicago Press, Chicago 2012. Pisałem o tym również w: T. Pawłuszko, *Bezpieczeństwo międzynarodowe w badaniach polskich think tanks*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2014, t. 2, s. 198–214.

¹² J. Eriksson, *On the policy relevance of grand theory*, „International Studies Perspectives” 2014, nr 15, s. 94–108.

¹³ P. Avey, M. Desch, *What do policymakers want from us? Results of a survey of current and former senior national security decision makers*, „International Studies Quarterly” 2014, nr 58, s. 227–246.

¹⁴ Zob. J. Eriksson, *On the policy relevance of grand theory*, „International Studies Perspectives” 2014, nr 15, s. 94–108.

stosunkowo nowy obszar, na którym badacze stosunków międzynarodowych łatwo mogą się odnaleźć. Poniższa tabela obrazuje możliwości otwarcia wiedzy akademickiej na sfery rządowe i biznesowe.

Tabela 1. Uwarunkowania zastosowania teorii ogólnych nauki w praktyce politycznej

Funkcja instrumentalna	Funkcja konceptualna	Funkcja symboliczna
Gdy decydenci dzielą wspólne wartości, opierają się na analizach, lubią intelektualne debaty i orientacja w tej sferze jest uważana za normę.	Wczesne stadia debaty nad konkretnymi politykami i strategiami działań, istnieje duży poziom niepewności, a debata jest rozczłonkowana.	W sytuacji występowania silnych konfliktów, w procesach legislacyjnych lub po podjęciu decyzji, celem jej legitymizacji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie J. Eriksson, *On the policy relevance of grand theory*, „International Studies Perspectives” 2014, nr 15, s. 103–104.

Inne prace poświęcone nowym wizjom zastosowania wiedzy o stosunkach międzynarodowych wskazują na możliwość udziału naukowców w procesach negocjacyjnych, dostarczaniu danych na temat konfliktów i procesów pokojowych czy badaniach nad usprawnianiem procesu decyzyjnego w polityce i biznesie¹⁵. Wymiana informacji, analiza potrzeb, poszukiwanie rozwiązań problemów społeczno-ekonomicznych i politycznych wskazują na możliwość uczestniczenia doświadczonych badaczy w procesach negocjacyjnych w charakterze analityków lub ekspertów¹⁶. Twórca poliheurystycznej teorii podejmowania decyzji, Alex Mintz, podsumowując kilkuletnie próby zastosowania jego podejścia przez kilkadziesiąt badaczy w różnych studiach przypadków, podkreślił jej efektywność w wyjaśnianiu zachowań decyzyjnych w polityce. Blisko 40 studiów przypadku opracowanych w latach 1993–2005 wykazuje, że liderzy podejmują decyzje w sposób dwufazowy. Po pierwsze, dążą do uproszczenia problemu za pomocą schematów poznawczych, a następnie analizują powstałe alternatywy w taki sposób, aby uniknąć strat politycznych. Podejście to jest próbą połączenia badań nad polityką zagraniczną, kognitywistyki oraz teorii racjonalnego wyboru. Wiedza o stosunkach międzynarodowych stanowi tu pomost dla rozszerzania badań w stronę porównań międzynarodowych, jak i wspierania procesów negocjacyjnych.

Podobną do powyższych perspektywę przyjmuje norweski politolog i antropolog Iver Neumann, który pokazuje, iż bogactwo wiedzy historycznej na temat procesów społecznych otwiera naukę o stosunkach międzynarodowych na współpracę z decydentami

¹⁵ H. Kelman, *The role of the scholar-practitioner in international conflict resolution*, „International Studies Perspectives” 2000, nr 1, s. 273–288; P. Schrodt, D. Germer, O. Yilmaz, *Methods meet policy: Transnational monitoring of the Israel–Palestine conflict*, „International Studies Perspectives” 2005, nr 6, s. 235–251.

¹⁶ A. Mintz, *Applied decision analysis: Utilizing poliheuristic theory to explain and predict foreign policy and national security decisions*, „International Studies Perspectives” 2005, nr 6, s. 94–98.

w obszarze prognoz i polityki rozwoju¹⁷. Autor ten uważa rozwój metod scenariuszowych w dydaktyce i badaniach za jedną z możliwości wzbogacenia perspektyw i dorobku naukowego w zakresie analiz zmian porządku społeczno-ekonomicznego na świecie. Warto zaznaczyć, że metody te mają długą tradycję dydaktyczną w kilku naukach społecznych, służą z powodzeniem do edukowania studentów w zakresie samodzielnej pracy analitycznej z danymi różnego typu.

Innym narzędziem, ściśle powiązaniem zarówno z nauką, jak i dydaktyką, jest tworzenie ustrukturyzowanej debaty eksperckiej w społeczeństwie¹⁸. Naukowcy jako moderatorzy i edukatorzy w takiej dyskusji stają się menedżerami wiedzy, którzy nie tracą przy tym tradycyjnego wizerunku uczonego. Jak wskazywał Stephen Rosow, współcześnie wszystkie rodzaje nauki są *de facto* interdyscyplinarne. Pogląd tego autora, że dyscypliny to jedynie normy dyskursywne – pomijając kwestie instytucjonalne – jest jednak nieco radykalny¹⁹. Nie można z drugiej strony pomijać inspiracji, wynikającej z interakcji naukowców i praktyków różnych dziedzin wiedzy. Wiele z metod dydaktycznych i badawczych podlega dyfuzji w różnych obszarach nauki i z powodzeniem stosowanych jest w innych kontekstach, np. kolaże narracyjne, hermeneutyka, autoetnografia i inne²⁰. Przykładem w nauce o stosunkach międzynarodowych byłyby np. konwersatoria, na których wykładowcy i praktycy z obszaru służby zagranicznej wspólnie omawiali pamiętniki znanych polityków i dyplomatów, wykorzystując własną wiedzę, teorie i doświadczenia praktyczne²¹. Jest to zarówno dydaktyka, jak i nauka, która sięga teorii oraz praktyki.

Otwarcie się badaczy stosunków międzynarodowych na inne nauki wywołuje oczywiście niekiedy i konsternację. Z jednej bowiem strony uczestnictwo w globalnym dyskursie przynosi wiele nowych punktów widzenia, z drugiej zaś może oznaczać konieczność zaznaczania własnych obszarów kompetencji i niekompetencji²². Kwestia ta była żywa podczas tzw. drugiej debaty teoretycznej pomiędzy modernizmem a tradycjonalizmem. Badacze związani z orientacją behawioralną zaznaczali, że konieczne jest wydzielenie własnego obszaru badawczego i metod jego poznawania,

¹⁷ I. Neumann, E. Overland, *International relations and policy planning: The method of perspectivist scenario building*, „International Studies Perspectives” 2004, nr 5, s. 258–277.

¹⁸ J. Lantis, *Ethics and foreign policy: Structured debates for the international studies classroom*, „International Studies Perspectives” 2004, nr 5, s. 117–133.

¹⁹ S. Rosow, *Toward an anti-disciplinary global studies*, „International Studies Perspectives” 2003, nr 4, s. 1–14.

²⁰ Por. bardzo ciekawe sposoby zastosowania metod badawczych nauk humanistycznych i społecznych w zarządzaniu: M. Kostera, *Metody badawcze w zarządzaniu humanistycznym*, Sedno. Wydawnictwo Akademickie, Warszawa 2015.

²¹ T. Deibel, *Teaching foreign policy with memoirs*, „International Studies Perspectives” 2002, nr 3, s. 128–138.

²² Por. J. Hey, *Can international studies research be the basis for an undergraduate international studies curriculum? A response to Ishiyama and Breuning*, „International Studies Perspectives” 2004, nr 5, s. 395–399; M. Breuning, *International studies programs: For what purpose and for whom? A rejoinder to hey*, „International Studies Perspectives” 2004, nr 5, s. 400–402.

aby dana dyscyplina nauki zyskała samodzielność. Tradycjoniści zaś podkreślali kompleksowość doświadczeń pochodzących z mieszania różnych dziedzin wiedzy²³. Jak widzimy, po upływie pół wieku, spór trwa nadal. Niemniej jednak, liczne kryzysy i poczucie niepewności w różnych częściach globu ukazują, że jesteśmy świadkami kryzysu rozumienia świata. W kolejnej interesującej analizie, opartej na przeglądzie podstawowych podręczników do nauki podstaw stosunków międzynarodowych, Andrew Enterline podkreśla, że stare podejścia badawcze coraz mniej nadają się do wyjaśniania rzeczywistości²⁴. Oznacza to, iż wiedza musi być uzupełniana, przetwarzana i konfrontowana z rzeczywistością. Dydaktyka ponownie okazuje się jednym z pierwszych doświadczeń badacza nauk społecznych, w których konfrontuje on wizję świata z tym, co mówi się potocznie na jej temat.

Nowe trendy w dydaktyce stosunków międzynarodowych

Obecny w „International Studies Perspectives” dział „Pedagogy in International Studies” jest unikatowy w skali globalnej i zawiera liczne interesujące przykłady dobrych praktyk nauczania wiedzy z zakresu stosunków międzynarodowych, a tym samym ukazuje potencjał jej rozwoju także w innych sektorach, takich jak szkolenia, praca ekspercka, konferencje i doradztwo. Wiedza ta może się przyczynić nie tylko do popularyzacji, ale też i profesjonalizacji branży naukowej w kontekście współczesnej gospodarki i technologii. Skądinąd właśnie technologie są jednym z motorów zmian sposobów zdobywania, analizowania i prezentacji wiedzy naukowej. Zmieniają obecność naukowców w sferze publicznej.

W jednym z najbardziej interesujących artykułów Jacqueline De Matos-Ala i David Hornsby, pracujący na jednym z uniwersytetów w Republice Południowej Afryki, podejmuje wątek dostosowywania przekazu wiedzy do liczby i zainteresowań słuchaczy (*learning management system*)²⁵. Na podstawie praktyki badań i dydaktyki próbowali ustalić, jakie metody dydaktyczne najlepiej pasują do problematyki wykładanej na studiach wyższych. Celem była umiejętność stworzenia środowiska dla kreatywnego myślenia. Problemem nauczycieli akademickich była skłonność studentów i słuchaczy do pobieżnego „skanowania” tekstów i problemów badawczych, podczas gdy studia powinny uczyć głębokiego spojrzenia na analizowane kwestie. Przypadłość ta ujawniała się zwłaszcza podczas zajęć w dużych grupach, w których obecność wielu osób i bodźców staje się czynnikiem rozpraszającym uwagę i ograniczającym koncentrację.

²³ M. Kaplan, *Is international relations a discipline?*, „The Journal of Politics” 1961, t. 23, nr 3, s. 462–476; H. Bull, *International theory: The case for a classical approach*, „World Politics” 1966, t. 18, nr 3, s. 361–377.

²⁴ A. Enterline, *Balancing theory versus fact, stasis versus change: A look at some introductions to international relations*, „International Studies Perspectives” 2004, nr 5, s. 23–39.

²⁵ J. De Matos-Ala, J. Hornsby, *Introducing international studies: Student engagement in large classes*, „International Studies Perspectives” 2015, nr 16, s. 156–172.

Tabela 2. Dostosowanie metod dydaktycznych do przedmiotu studiów

Metoda dydaktyczna	Przedmiot/zadanie
Dyskusje oparte na problemie	Organizacje międzynarodowe
Slajdy i prezentacje multimedialne	Międzynarodowa ekonomia polityczna
Tutoriale	Realizm polityczny
Oglądanie kanałów YouTube	Analiza artykułów
Podkasty	Analiza polityki zagranicznej
Zaproszenie gości na zajęcia	Zadania domowe na zaliczenie

Źródło: opracowanie na podstawie J. De Matos-Ala, J. Hornsby, *Introducing international studies...*, op.cit.

Powyższy problem podziela wielu badaczy. Metodami aktywizującymi słuchaczy są zwykle symulacja oraz dyskusja stawiająca na otwarte pytania, co pokazuje możliwości zdobywania większej ilości wiedzy. Metody te dają bowiem przestrzeń do personalizacji przekazu. Badania pedagogiczne wskazują, że ludzie przyswajają 10% tego, co piszą, 26% tego, co słyszą, 30% tego, co widzą, 50% tego, co widzą i słyszą, 70% tego, co mówią, i ponad 90% tego, co mówią i robią w tym samym czasie. Pomimo owocnych debat na temat kreatywnego uczenia się około 80–95% przekazu dydaktycznego pozostaje pasywne, zapewne również w polskich salach wykładowych²⁶. Być może wynika to z faktu, że studenci zwykle są w stanie skupić się tylko na niektórych obszarach, spośród kilku kluczowych dla umiejętności rzetelnej i kompletnej analizy. Z mojego doświadczenia dydaktycznego wynika, że symulacja posiada dużo większy potencjał zaangażowania studentów niż dyskusja, pod warunkiem że zakres przygotowań (zadane lektury, własne przygotowanie) do niej nie jest zbyt skomplikowany i rozległy tematycznie.

Mariya Omelicheva jest zdania, że powyższa słabość wynika z niedostatecznej umiejętności krytycznego myślenia. Po analizie około 130 sylabusów z zakresu wprowadzenia do stosunków międzynarodowych autorka uznała, że bardzo niewiele kursów zakłada ćwiczenie słuchaczy w analitycznym, metodycznym myśleniu. Jak udało jej się wskazać podczas organizacji debat tematycznych, niewielu studentów potrafiło operować argumentami i je krytycznie modyfikować w reakcji na dyskusję. Poniżej 20% studentów poddanych ćwiczeniu potrafiło wyjaśnić, czym w praktyce jest krytyczne myślenie. Brak świadomości tej umiejętności jest dużym problemem dla osób zajmujących się badaniami stosunków międzynarodowych, które wymagają wiedzy na temat różnych kontekstów, podobieństw i relacji pomiędzy procesami społecznymi i ekonomicznymi w różnych krajach²⁷. Samo badanie nawet prostych

²⁶ L. Powner, M. Allendoerfer, *Evaluating hypotheses about active learning*, „International Studies Perspectives” 2008, nr 9, s. 75–89.

²⁷ M. Omelicheva, *Global politics on trial: Using educational debate for teaching controversies of world affairs*, „International Studies Perspectives” 2006, nr 7, s. 172–186.

źródeł wymaga krytycznej – autorskiej! – analizy. Również zajęcia z zakresu kultury języka, argumentacji i retoryki są w Polsce rzadkością w programach stosunków międzynarodowych. Kursy i literatura na temat prawa międzynarodowego, ceremoniału i protokołu dyplomatycznego rzadko obejmują te kwestie.

Antidotum na niedostatki w nauce pozyskiwania danych i ich analizowania mogą być wyniki badań Scotta Browna i Fredericka Kinga w zakresie recepcji konstruktywistycznej metodyki uczenia, opartej na nauce problemowej (*problem-based learning*, PBL)²⁸. Metoda ta polega na jak największym zaangażowaniu uczącego się w proces poszukiwania rozwiązań na zdefiniowanej przez nauczyciela płaszczyźnie. Im więcej myśli i pomysłów wytworzy umysł podczas pracy nad rozwiązaniem, tym swobodniej porusza się pośród problemów. Metodyki konstruktywistyczne uważane są za trudne, ponieważ wymagają stałej aktualizacji wiedzy i jej znaczenia w różnych kontekstach²⁹. Stałej obserwacji wymagają interakcje pomiędzy materialnymi i niematerialnymi czynnikami rozwoju stosunków międzynarodowych.

Dobrym przykładem zastosowania PBL jest symulacja, która w nauce i dydaktyce stosunków międzynarodowych przybrała rolę kluczowej metody dydaktycznej. W całej Europie każdego roku organizowane są liczne symulacje obrad rozmaitych instytucji międzynarodowych typu *Model of United Nations* (MUN) lub *Model of European Union* (MEU), które mają postać turniejów negocjacyjnych (autor artykułu również brał w nich udział). Jest to połączenie analizy, negocjacji, debaty i symulacji, w której uczestnicy grają określone z góry role społeczne w procesach podejmowania decyzji politycznych. Na łamach „International Studies Perspectives” zastosowanie symulacji w dydaktyce, badaniach i promocji stosunków międzynarodowych jest jednym z najczęściej goszczących tematów w dziale pedagogicznym tego czasopisma. Przykładem są badania Jeremy’ego Youde’a nad interwencjami humanitarnymi oraz Victora Asala nad sposobami wykorzystania gier i symulacji do nauczania teorii stosunków międzynarodowych³⁰. Wykorzystanie gier strategicznych i scenariuszy postępowania kilku państw na arenie konferencji międzyrządowych lub w ramach organizacji międzynarodowych daje świetne efekty w dydaktyce³¹. Studenci konfrontują się dzięki temu z praktycznym mechanizmem i wykorzystując swoją wiedzę, poszukują rozwiązań

²⁸ S. Brown, F. King, *Constructivist pedagogy and how we learn: Educational psychology meets international studies*, „International Studies Perspectives” 2000, nr 1, s. 245–254.

²⁹ K. Burch, *A primer on problem-based learning for international relations courses*, „International Studies Perspectives” 2000, nr 1, s. 31–44.

³⁰ J. Youde, *Crushing their dreams? Simulations and student idealism*, „International Studies Perspectives” 2008, nr 9, s. 348–356; V. Asal, *Playing games with international relations*, „International Studies Perspectives” 2005, nr 6, s. 359–373.

³¹ W pracy własnej używam m.in. negocjacyjnych gier scenariuszowych (np. scenariusze budowy Nowego Jedwabnego Szlaku bądź akcesji Ukrainy do UE), w których grupy studentów reprezentujące różne państwa lub inne instytucje realizują strategie negocjacyjne i negocjują założone cele – i w ten sposób konfrontują się z mechanizmami współpracy i konfliktów międzynarodowych w różnych miejscach świata. Przygotowania takich gier nauczyłem się jednak nie od starszych wykładowców, ale od zagranicznych praktyków prowadzących szkolenia z zakresu gier negocjacyjnych w krajach niemieckojęzycznych.

analizowanych problemów. Jak zwraca uwagę Brent Sasley, symulacje tego typu pozwalają osobom w nich uczestniczącym na poznanie zjawiska niepowodzenia bądź porażki negocjacyjnej o rozmaitych skutkach formalnych i nieformalnych³². Częstym motywem wykorzystywanym w takim celu są na przykład negocjacje pokojowe na Bliskim Wschodzie.

Drugą ważną metodą dydaktyczną, która jest zarazem ważnym narzędziem badawczym, jest wykorzystanie *case study*³³. Studia przypadku to badania o charakterze idiograficznym, których zadaniem jest wierna rekonstrukcja określonych fenomenów społecznych. Umiejętności potrzebne do opracowania wartościowego studium tego typu są wielorakie (zob. tabela 3).

Tabela 3. Umiejętności kluczowe w pracy nad studiami przypadku (*case study*)

Umiejętność rozróżniania kluczowych informacji
Identyfikacja istoty problemu, kontekstu i parametrów sytuacji
Umiejętność poszukiwania realistycznych rozwiązań
Umiejętność myślenia strategicznego i rekomendacji do działania
Umiejętność podejmowania decyzji
Umiejętność konfrontowania się z przeszkodami

Źródło: opracowanie własne na podstawie V. Golich, *The ABCs of case teaching*, „International Studies Perspectives” 2000, nr 1, s. 14–16.

W jednym z ciekawszych tekstów poświęconych metodyce *case study* w analizie stosunków międzynarodowych John Odell ukazuje kilkanaście tematów z obszaru międzynarodowej ekonomii politycznej, w których znajduje zastosowanie studium przypadku, a następnie klasyfikuje rodzaje studiów przypadku, jakie mogą być użyte w praktyce dydaktycznej, w tym m.in.:

- deskryptywne studium przypadku – jego celem jest pozyskanie informacji;
- studium przypadku: ilustracja teorii – jego celem jest pokazanie argumentacji teoretycznej;
- studium przypadku: potwierdzenie teorii – jego celem jest wykazanie, że jakaś teoria jest prawdziwa;
- studium przypadku: obalenie teorii – jego celem jest wykazanie, że jakaś teoria jest nieprawdziwa³⁴.

³² B. Sasley, *Teaching students how to fail: Simulations as tools of explanation*, „International Studies Perspectives” 2010, nr 11, s. 61–74.

³³ V. Golich, *The ABCs of case teaching*, „International Studies Perspectives” 2000, nr 1, s. 11–29; por. użyteczne dla nauczycieli akademickich opracowanie R. Yin, *Case Study Research: Design and Methods*, Sage, Los Angeles 2014.

³⁴ J. Odell, *Case study methods in international political economy*, „International Studies Perspectives” 2001, nr 2, s. 161–176.

Zdaniem Odella, studia przypadku są wysoce informatywne, uczą pozyskiwania danych, ich interpretacji oraz wykorzystania. Zważywszy na fakt, że procesy społeczne mają charakter czasoprzestrzenny, studia przypadków stanowią też sposób na dokumentację i interpretację danych, które mogą posłużyć w dalszych badaniach porównawczych i interdyscyplinarnych.

Nietypowym połączeniem metodyki symulacji i studium przypadku jest zaproponowana przez Archiego Simpsona i Bernda Kausslera metoda wykorzystania filmów fabularnych w celu ukazania teorii zachowań jednostek i instytucji politycznych oraz gospodarczych³⁵. W interesującym wywodzie autor pokazuje, że ten sposób przedstawienia pozwala lepiej wyjaśnić specyfikę teorii stosunków międzynarodowych oraz zidentyfikować wiele procesów występujących w międzynarodowych stosunkach politycznych i ekonomicznych. Ponadto multimedialne i popkulturowe tło filmów jest bardzo atrakcyjnym sposobem na pozyskanie uwagi słuchaczy. Popularność w Polsce również filmów dokumentalnych i reportaży (a także festiwali im poświęconych) ukazuje potencjał tkwiący w dyskusyjnych klubach filmowych i opartych na filmach zajęciach dydaktycznych o profilu społecznym. Co ciekawe, autorzy podają również listę filmów, która można wykorzystać dla przedstawienia wybranych problemów politologicznych i międzynarodowych³⁶.

Innymi interesującymi przykładami wykorzystania twórczych metod dydaktycznych w przekazywaniu treści naukowej wysokiej jakości są wariacje symulacji, prowadzone według rozmaitych scenariuszy. Na łamach interesującego nas czasopisma opublikowano metodykę pracy z teorią ról w celu odegrania długofalowej symulacji procesu prowadzenia polityki zagranicznej wraz ze wskazówkami, jak wykorzystać tę sytuację w kursie trwającym cały semestr³⁷.

Kwestie dydaktyki uzupełniane są metodykami krytycznego czytania (*critical reading*), które jest fundamentem efektywnej analityki oraz interpretacji zdarzeń³⁸. Należy podkreślić również omówienia dotyczące korzystania ze źródeł internetowych w epoce Internetu 2.0., gdy blogi oraz media społecznościowe tworzą nowy kontekst funkcjonowania jednostek w przestrzeni społecznej. Rzeczywistość wirtualna, niegdyś uważana za przeciwieństwo tej realnej, dzisiaj stanowi integralny element funkcjonowania społeczeństwa. Wykorzystanie przez naukowców mediów społecznościowych (Facebook, Twitter, LinkedIn, Academia, blogi) w celu propagowania dorobku naukowego oraz komentowania rzeczywistości społecznej wydaje się jednym

³⁵ A. Simpson, B. Kaussler, *IR teaching reloaded: Using films and simulations in the teaching of international relations*, „International Studies Perspectives” 2009, nr 10, s. 413–427.

³⁶ Ibidem, s. 425–426.

³⁷ J. DiCicco, *National security council: Simulating decision-making dilemmas in real time*, „International Studies Perspectives” 2014, nr 15, s. 438–358.

³⁸ B. Ripley, *Causation, counterfactuals, and critical reading in the active classroom*, „International Studies Perspectives” 2007, nr 8, s. 303–314.

z przeszłościowych aspektów rozwoju dydaktyki³⁹. Studenci korzystają z Internetu w zasadzie nieustannie, toteż wykorzystanie tego aspektu w pracy nad ich rozwojem na studiach wyższych wydaje się czymś oczywistym, zwłaszcza że zawartość bibliotek, a także większość mediów i źródeł informacji przeniosła się w sferę wirtualną. Współcześnie, dzięki internetowym bazom danych, studenci i wykładowcy mają stały dostęp do tysięcy książek i artykułów, których zdobycie przed laty wymagało drogiego wyjazdu zagranicznego. Jak się wydaje, w Polsce potencjał wykorzystania tych zasobów (subiektywnie postrzegany przez mniejszy stopień nasycenia artykułów naukowych i prac dyplomowych literaturą międzynarodową dostępną poprzez wspomniane bazy danych) wciąż jest niedostateczny.

Perspektywy rozwoju teorii stosunków międzynarodowych

Powyższe obserwacje i uwagi na temat wizji i dydaktyki stosunków międzynarodowych prowadzą do postawionego wcześniej pytania o kierunki rozwoju teoretycznego tej wiedzy, który mógłby prowadzić do rozbudowy i pogłębienia studiów i badań. Z pewnością jednym z wniosków jest popularyzacja triangulacji metod i tworzenia zespołów badawczych. Nauka od kilku dekad pracuje w systemie projektowym (w Polsce tę metodę wprowadziło masowo Narodowe Centrum Nauki). Nie oceniając w tym miejscu, czy to dobre, czy złe, faktem jest ogromny przyrost wiedzy, który dokonał się w ostatnich latach dzięki popularyzacji wspomnianych internetowych baz danych⁴⁰. Powoduje on w praktyce podejmowanie coraz węższych tematów, względnie zachęca do podziału pracy w ramach zespołów.

Podręczniki stosunków międzynarodowych licznie wspominają o teoriach, często jednak nie przekładają ich na konkretne przykłady zastosowań, ani nie wspominają o metodyce i technikach ich użycia⁴¹. Studenci często zwracają uwagę na niewielką interaktywność i przeteoretyzowanie książek, które nie są w stanie wyjść poza metodę podającą. Powoli standardem staje się tymczasem egzemplifikacja teorii za pomocą konkretnych metod i przykładów badań. W tę stronę, moim zdaniem, zmierzają również debaty teoretyczne wśród badaczy stosunków międzynarodowych. Popularyzacja konstruktywizmu, pragmatyzmu i eklektyzmu w dyskursie międzynarodowym (powrót do metod jakościowych) staje się równie ważnym faktem naukowym, jak znaczenie neorealizmu w okresie zimnej wojny⁴². Również w „International Studies Perspectives” poruszane przez badaczy wątki skupiają się na badaniach jakościowych: w 2002 r.

³⁹ C. Carpenter, D. Drezner, *International relations 2.0: The implications of new media for an old profession*, „International Studies Perspectives” 2010, nr 11, s. 255–272.

⁴⁰ Bazy danych takie jak EBSCO czy sieci wydawnicze Wiley, Sage oraz wiele innych.

⁴¹ Dobrą praktyką w podręcznikach, np. oksfordzkich, od kilkunastu lat jest dodatkowe internetowe kompendium do podręcznika, zawierające studia przypadku, mapy, materiały do nauki i zagadnienia do dyskusji. Studenci mają do nich dostęp dzięki wykupionemu przez uczelnię abonamentowi.

⁴² P. Howard, *Triangulating debates within the field: Teaching international relations research methodology*, „International Studies Perspectives” 2010, nr 11, s. 393–408.

Cameron Thies proponuje uzupełnianie badań nad stosunkami międzynarodowymi za pomocą jakościowej analizy historycznej (postulat często podnoszony również w Polsce)⁴³, w 2005 r. Alex Mintz komentuje wspomniane badania nad podejmowaniem decyzji i przywództwem w stosunkach międzynarodowych⁴⁴, w 2007 r. Julie Mertus zastanawia się nad konstruowaniem perspektywy feministycznej⁴⁵, zaś w 2011 r. badacze proponują poszerzenie wiedzy o stosunkach międzynarodowych o wartościowe poznawczo ustalenia pochodzące z dorobku psychologii, kognitywistyki czy neuroekonomii⁴⁶.

W 2012 r. przedmiotem refleksji było umieszczanie zagadnień etycznych w dydaktyce i badaniach, co prowadzi do pytania o powrót do teorii normatywnych⁴⁷. W 2013 r. Thies pokazuje, w jaki sposób perspektywy konstruktywistyczna i neorealistyczna uzupełniają się w analizie zimnej wojny⁴⁸. W 2015 r. Jérémie Cornut nakreśliła perspektywy rozwoju eklektyzmu, zaproponowanego przez Petera Katzensteina i Rudrę Sila kilka lat wcześniej⁴⁹. W jednej z ciekawszych debat teoretycznych Yale Ferguson i Patrick T. Jackson wskazują na faktyczną różnorodność badań nad stosunkami międzynarodowymi, ale też podkreślają strach wielu badaczy i szkół przed relatywizmem i dowolnością w rozwijaniu nowych kierunków studiów stosunków międzynarodowych⁵⁰. Większość podnoszonych kwestii bazuje na codziennej praktyce dydaktycznej i naukowej, które stanowią realne „laboratorium” pracy naukowców w obszarze nauk społecznych.

Dydaktyka promująca metody problemowe, studia przypadku, wykorzystanie multimediów, warsztatowe symulacje i scenariusze jest bardzo efektywnym źródłem wiedzy i zainteresowania nauką i byłaby w stanie podnieść znacząco zainteresowanie stosunkami międzynarodowymi zarówno jako kierunkiem studiów, jak i badań naukowych. W polskich realiach do tego poglądu nawiązują uwagi Anny Wojciuk sprzed kilku lat⁵¹. W pracy własnej wykorzystuję symulacje, warsztaty i multimedia,

⁴³ A. Thies, *A pragmatic guide to qualitative historical analysis in the study of international relations*, „International Studies Perspectives” 2002, nr 3, s. 351–372.

⁴⁴ A. Mintz, *Applied decision analysis...*, op.cit., s. 94–98.

⁴⁵ J. Mertus, *Teaching gender in international relations*, „International Studies Perspectives” 2007, nr 8, s. 323–325.

⁴⁶ Specjalny nr 12, wydany w 2011 r.

⁴⁷ R. Mansbach, *Integrating normative theory in teaching international relations*, „International Studies Perspectives” 2012, nr 13, s. 10–12; M. Frost, *On teaching ethics in international relations: Questions and answers*, „International Studies Perspectives” 2012, nr 13, s. 7–9.

⁴⁸ C. Thies, *The roles of bipolarity: A role theoretic understanding of the effects of ideas and material factors on the cold war*, „International Studies Perspectives” 2013, nr 14, s. 269–288.

⁴⁹ J. Cornut, *Analytic eclecticism in practice: A method for combining international relations theories*, „International Studies Perspectives” 2015, nr 16, s. 50–66; P. Katzenstein, R. Sil, *Beyond Paradigms, Analytic Eclecticism in the Study of World Politics*, Palgrave Macmillan, New York 2010.

⁵⁰ Y. Ferguson, *Diversity in IR theory: Pluralism as an opportunity for understanding global politics*, „International Studies Perspectives” 2015, nr 16, s. 3–12; P.T. Jackson, *Fear of relativism*, „International Studies Perspectives” 2015, nr 16, s. 13–22.

⁵¹ Zob. A. Wojciuk, *Metody twórczej pracy grupowej w analizie polityki zagranicznej i dydaktyce stosunków międzynarodowych*, „Stosunki Międzynarodowe” 2011, t. 43, nr 1–2, s. 219–234. Tekst jest

co pozwala mi potwierdzić ich skuteczność i zainteresowanie studentów tego typu aktywnymi metodami zdobywania wiedzy, także w sytuacji popularności mediów wirtualnych, w której badania potwierdzają globalny spadek zainteresowania obszernymi dokumentami, skomplikowanymi przekazami oraz sugerują konkretyzację przekazu i naukę myślenia sieciowego, zdolnego do łączenia informacji i umożliwiającego argumentację⁵². W tym kontekście chociażby badania Ivera Neumanna nad scenariuszami i teoriami ogólnymi (mapowanie i ujęcie procesualne badania zjawisk społecznych), jak też teorie poliheurystyczne zaproponowane przez Mintza (uproszczenie przekazu poprzez teorię, następnie analityczna problematyzacja) wydają się dobrymi narzędziami pracy również w dydaktyce. Wdrażanie nowych teorii naukowych poprzez testowanie ich w procesie dydaktycznym (i na seminariach poświęconych dydaktyce i stanowi badań) wydaje się spoiwem, które kreatywnie łączy pracę naukową z nauczaniem.

Podsumowanie i wnioski

Obecny stan nauki o stosunkach międzynarodowych wynika z wieloletnich nawyków badaczy, uzupełnianych stopniowo o nowe teorie i metody pracy. Z jednej strony spotykamy się z „imperializmem” badaczy, którzy do stosunków międzynarodowych włączyliby wszystkie obserwowalne fakty i działania społeczne. Celem tego podejścia miałyby być wykazanie wszechstronności i niezbędności istnienia nauki o stosunkach międzynarodowych w globalnym dyskursie naukowym. W imię tego poglądu stale pojawiają się nowe komitety i grupy badawcze w International Studies Association oraz nowe propozycje „pożyczenia” nowych teorii i metod z innych nauk społecznych i ekonomicznych.

Z drugiej jednak strony pojawiają się głosy o zawężaniu programu badawczego tej nauki, które ma na celu zapobieganie „rozmywaniu się” jego dotychczasowego dorobku i ustaleń. Nurt ten postuluje skupienie się na kilku tylko obszarach badań, redukując naukę o stosunkach międzynarodowych, zwykle do „politologii międzynarodowej”. Na uwagę zasługuje i trzeci pogląd, iż stosunki międzynarodowe zamiast tworzyć „nową osobną naukę” ponownie stają się raczej ogólnym polem bądź tematem badawczym, na którym pracują naukowcy z różnych uznanych dyscyplin: politolodzy, ekonomiści, historycy, socjologowie, badacze rozwoju społeczno-gospodarczego i inni. Jak się wydaje, podobne uwagi dotyczą badań nad bezpieczeństwem (*security*

odosobnionym w polskim dyskursie przypadkiem teoretycznego omówienia różnych sposobów uczenia się, skonfrontowanym z niewielkimi badaniami ankietowymi. Wskazuje na podstawowe zagadnienia związane z zarządzaniem wiedzą, w tym koncepcję organizacji uczących się. Nie wzbudził jednak w środowisku dyskusji ani polemik.

⁵² Por. np. J. McGann, *2015 Global Go To Think Tank Index Report*, TTCSP Global Go To Think Tank Index Reports, 2016, Paper 10, http://repository.upenn.edu/think_tanks/10/?utm_source=repository.upenn.edu%2Fthink_tanks%2F10&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages (data dostępu: luty–wrzesień 2016).

studies)⁵³. Wszystkie trzy wizje wydają się skrajne. Propozycji *via media* pomiędzy nimi pojawia się sporo, wiele z nich na łamach globalnych periodyków naukowych (czego świadectwem są choćby powyższe cytowania).

Na podstawie przeanalizowanego wyżej dyskursu oraz dotychczasowych badań własnych spróbuję ustalić kilka wniosków. Zgodnie z badaniami bibliometrycznymi najpopularniejszym i najczęściej prezentowanym przedmiotem badań nauki o stosunkach międzynarodowych jest prawdopodobnie (wyniki stale się zmieniają) międzynarodowa ekonomia polityczna i analiza polityki zagranicznej. Najpopularniejszymi metodami badawczymi – na podstawie wspomnianych periodyków – są metody ilościowe oraz *case study*. Najwięcej publikacji w globalnych czasopismach wydawanych w języku angielskim posiadają badacze z krajów anglojęzycznych. Dużo częściej publikują w tej dziedzinie mężczyźni niż kobiety. Najwięcej badaczy (badania TRIP) deklaruje się jako zwolennicy realizmu/neorealizmu i liberalizmu/neoliberalizmu, z rosnącym udziałem konstruktywizmu. Główne światowe wydawnictwa naukowe i serie wydawnicze z zakresu stosunków międzynarodowych mieszczą się nadal w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Najwięcej think tanków zajmujących się stosunkami międzynarodowymi, doradztwem i analityką na tym polu znajduje się oczywiście w Stanach Zjednoczonych. To jest zasadniczy punkt wyjścia w ocenie współczesnej kondycji badań nad stosunkami międzynarodowymi.

Proweniencja instytucji, teorii, programów badawczych, periodyków, programów dydaktycznych stale pozostaje angloamerykańska, choć w mniejszym stopniu niż w czasach zimnej wojny. Ma to określony wpływ na trendy rozwoju nauki o stosunkach międzynarodowych, obecnie popularne podejścia realistyczne i liberalne, popularyzowane podejście pragmatyczne, eklektyczne i rynkowe, rosnące znaczenie metodologii, badań stosowanych i ilościowych, z większym naciskiem na kwestie społeczno-ekonomiczne zamiast politycznych. Ta ostatnia kwestia budzi zresztą zaciekawienie w dyscyplinie o zasadniczo politologiczno-prawnym pochodzeniu i z pewnością zasługuje na osobne opracowanie.

Debata nad dydaktyką stosunków międzynarodowych jest ważnym i stosunkowo – jak się okazuje – neutralnym obszarem dyskusji nad kondycją tej dziedziny wiedzy, pozwala uwzględnić lokalną specyfikę i wymianę doświadczeń naukowo-dydaktycznych nauczycieli akademickich z różnych krajów. Przeanalizowane propozycje nowych wizji badań i dydaktyki stosunków międzynarodowych pozostają zaproszeniem do dyskusji nad kształtem tych instytucji w Polsce i Europie Środkowej. Stawiają też pytania o genezę i sposoby kształcenia, wizje profili absolwentów oraz potrzeby i kierunki rozwoju profesjonalnego badaczy stosunków międzynarodowych. Są to kwestie, o których warto rozmawiać.

⁵³ Por. wprowadzenie w podręczniku J. Baylis et al., *Strategia we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.

Debate on the Didactics of International Relations

The problems of the directions of research development and theory-based didactics of international relations are rarely addressed in the debate on the state and prospects of this field of knowledge. The article analyses the English and American discourse on the methods of learning and teaching international relations and focuses on the new directions in the application of knowledge in this field. Didactics is very important for a number of reasons. It allows us to determine the key issues and content in a given discipline of science, organises the research material, provides inspirations and tests theories, promotes knowledge and creates the image of research and researchers. It is a puzzling fact that the interest in political science in Poland has not brought about the development of the discourse concerning didactics, its methods and techniques. Negligence in the scientific-didactic sphere is a problem concerning the very core of scientific practice (of which didactics is a part), not to mention negligence concerning the cooperation of this science with other fields of knowledge and practice. This text presents the development of the theory, didactics, teaching, based also on the author's own experience.

Keywords: didactics, international relations, knowledge, didactic methods.